

Aleš BINAR

Konference velvyslanců v červenci 1920 o Těšínsku, Oravě a Spiši v proměnách české historiografie¹

Abstract: Conference of Ambassadors on Teschen Silesia, Orava, and Zips in July 1920 in Changing Point of View of Czech Historiography

The aim of study is to analyse changes of interpretation of events connected with decision made on conferences in June 1920 that marked out Czechoslovak-Polish borders. According to this decision disputed territories of Teschen Silesia, Orava, and Zips were divided into Czechoslovakia and Poland in way that new state borderlines went through all three regions. Study considers changes of point of view of Czech historiography on selected events regarding Spa decision and context of these changes from the beginnings of professional historical interest up to the present day.

Key words: Spa Conference – 1920 – Teschen Silesia – Orava – Zips – Czechoslovak-Polish Relations – Czech Historiography

Dne 10. července 1920 podepsali v belgickém městečku Spa ministr zahraničních věcí československého státu Edvard Beneš a polský ministerský předseda Władysław Grabski deklaraci, kterou přijali arbitráž zástupců dohodových mocností ve věci sporných území, tj. Těšínska, Oravy a Spiše.² Na základě rozhodčího výroku, vynesného dne 28. července 1920 konferencí velvyslanců v Paříži,³ byla teritoria

1 Studie vyšla s podporou grantu Moravskoslezského kraje č. 01552/2012/RRC.

2 Text československo-polské deklarace je dostupný: Jindřich DEJMEK – František KOLÁŘ (edd.), *Československá zahraniční politika a vznik Malé Dohody 1920–1921. Svazek I*, Praha 2004, dok. č. 26, s. 90–92; Lubomír KUBÍK, *Těšínský konflikt*, Olomouc 2001, s. 131–132; Jaroslav VALENTA, *Československo-polské vztahy v letech 1918–1920 a Těšínské Slezsko*, Praha 1961, dok. č. XX, s. 479–480.

3 Text rozhodnutí konference velvyslanců je dostupný: J. DEJMEK – F. KOLÁŘ (edd.), *Československá zahraniční politika*, dok. č. 53, s. 120–123; Antonín HOBZA (ed.), *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*, Praha 1931, s. 332–335; Ferdinand PELC, „O Těšínsko“, *Slezská Ostrava* 1928, dok. č. 16, s. 211–212; Zdeněk VESELÝ (ed.), *Dějiny českého státu v dokumentech*, [Praha] 2012, s. 521–524. Ve francouzštině a češtině bylo rozhodnutí publikováno ve sbírce zákonů: Vládní vyhláška ze dne 28. 12. 1924 o rozhodnutí konference velvyslanců ze dne 28. 7. 1920 o Těšínsku, Oravě a Spiši č. 20/1925 Sb., částka 11.

rozdělena takovým způsobem, že Československu připadla jejich větší část.⁴ V retrospektivním pohledu je zřejmé, že tímto okamžikem byly mezi Československem a Polskem vytyčeny státní hranice v té podobě, v jaké zůstaly s nepatrnými změnami zachovány dodnes, ale vztahy mezi oběma zeměmi napraveny nebyly.

Od arbitráže uběhlo skoro 95 let, během nichž prošlo Československo a Polsko řadou zásadních politických zvratů. Každá dějinná epocha tudíž na její výsledek nahlížela jiným prizmatem. Cílem studie je proto analýza způsobu, jakým česká (československá) historiografie popisovala a interpretovala události vedoucí k velmocenskému rozhodnutí (první část studie) a samotnou arbitráž (druhá část). Zohledňuje se přitom česky psaná literatura,⁵ která je věnována jak československo-polským vztahům, a to na diplomatické i národní rovině, a sporným regionům, tak tematicce širší, jmenovitě československé diplomacii v příslušném období a dějinám první československé republiky, respektive syntézám československých dějin. Výběr se neomezil pouze na práce ryze dějepisné, ale zahrnul též spisy publicistického a pramenného charakteru, tj. v druhém případě konkrétně vzpomínky aktérů.

V zásadě lze literární produkci o velvyslanecké arbitráži rozdělit do tří období; jak bude dále uvedeno, kromě časového zařazení mezi nimi existoval i podstatný interpretační rozdíl.

První z těchto období zahrnovalo léta 1920 až 1938/1939, případně s jistým přesahem i bezprostředně poválečné roky 1945 až 1948.⁶ V těchto letech byla otázka arbitráže

4 Z území Těšínska připadlo Československu 122 obcí o celkové rozloze 1 273 km² a s 297 000 obyvateli, Polsku pak 89 obcí o 1 023 km² a s 137 000 obyvateli. Jaroslav VALENTA, *Vyvrcholení národně osvobozené hnutí a utvoření samostatných států (1918–1920)*, in: Václav Žáček (ed.), *Češi a Poláci v minulosti*. 2, Praha 1967, s. 478. Ze sporné oblasti Oravy a Spiše obdrželo Polsko 25 obcí s celkem 25 000 obyvateli. Mečislav BORÁK – Rudolf ŽÁČEK, „Ukradené“ vesnice, *Český Těšín* 1993, s. 13.

5 Výjimka se činí u prací Vladimíra Varinského a Pavola Jakubce a to z toho důvodu, že vyšly v českém periodiku. Pavol JAKUBEC, *Formovanie československopolskej hraničnej čiary (s dôrazem na jej spišský úsek) počas Parížskej mierovej konferencie, 1919–1920*, *Slovenský prehľad* 96, 2010, č. 5, s. 575–618; Vladimír VARINSKÝ, *Vytváranie severnej hranice Slovenska na Orave a Spiši v r. 1918–20*, *Slezský sborník* 98, 2000, č. 1–2, s. 133–137. Záměrně se přitom opomíjí cizojazyčná literatura, v tom zejména polská. Jednak kvůli jejímu množství, které neumožňuje dostatečně podrobně analyzovat naraci a interpretaci textů, ale hlavně kvůli koncepci sborníků. Vzhledem k tomu, že cílem je analýza česky psaných textů, pojala studie ty polské texty, které vyšly v češtině v českých periodikách a sbornících. Bibliografii k tématu lze nalézt především v níže uvedených syntetických zpracováních tématu československo-polských vztahů, jednak zvláště např.: Jiří FRIEDL, *Dějiny polské menšiny 1918–1948 v české historiografii po roce 1989 (stručný nástin)*, in: Jan Němeček (ed.), *Reflexe dějin Československa 1918–1948 v historiografii na počátku 3. tisíciletí*, Praha 2008, s. 97–106; C. M. NOWAK, *Czechoslovak-Polish Relations 1918–1939. A Selected and Annotated Bibliography*, Stanford 1976, s. 119–134.

6 Během válečných let ustoupila otázka arbitráže a rozdělení Těšínska zcela do pozadí. Koneckonců i v rozsáhlé práci Františka Uhlíře chybí o těchto událostech zmínka. František UHLÍŘ, *Těšínské*

interpretována úzce nacionálním, do jisté míry i stranickým prizmatem. Koneckonců zabývala se jí, jako záležitostí aktuální, takřka výhradně publicistika a memoárová literatura; v ní náleží přední místo pamětem Edvarda Beneše a zejména pak Ferdinanda Pelce.⁷

Následující etapu představuje období existence komunistického režimu, či přesněji jeho krátký, leč vcelku plodný časový úsek druhé poloviny let padesátých a léta šedesátá.⁸ Během nich došlo k zásadnímu posunu. Zájem se totiž přesouvá na pole historiografie. S ideovým východiskem tehdejšího dějepiscevtví již dnes nelze souhlasit, ale stejně tak tuto produkci nelze jednoduše pominout. Koneckonců položila základy vědeckého výzkumu zkoumaného tématu. Jmenovitě se připomíná práce Jaroslava Valenty z roku 1961.⁹ Její význam podtrhává skutečnost, že se jednalo o první odbornou monografii na dané téma a že autor ve své osobě spojil badatelskou aktivitu let šedesátých s lety devadesátými, přičemž sám svou interpretaci v zásadě nerevidoval.¹⁰ Sedmdesátá a osmdesátá léta pak přenesla svou pozornost k vývoji československo-polských vztahů po podpisu spojenecké smlouvy z roku 1947.¹¹

Třetí vývojovou etapu představují roky, které následují od listopadu 1989 do současnosti. Česká historiografie reagovala na dvacetiletou absenci produkční konjunktury; ta byla nadto zesílená spojením se vzestupem zájmu o regionální dějiny, v této souvislosti především o dějiny Těšínska (Slezska). Mezi vydanými texty bylo i několik studií

Slezsko, Moravská Ostrava 1946, zejm. s. 303–311 (kap. Převratová léta 1918–1921). Po roce 1945 se sice otázka Slezska aktualizovala, arbitráž byla připomenuta pouze v jediné práci: Fridolín ŠLACHTA, *Těšínsko. Jeho první a druhé dělení*, Karvinná 1946, 86 s.

7 Edvard BENEŠ, *Problémy nové Evropy a zahraniční politika československá*, Praha 1924, 306 s.; TÝŽ, *Světová válka a naše revoluce*, Praha 1927, 537 s.; F. PELC, „O Těšínsko“, 227 s.

8 Zejména se odkazuje na dvě publikace o československo-polských vztazích a jeden sborník. Květa KOŘALKOVÁ (ed.), *Československo-polské vztahy v nejnovějších dějinách*, Praha 1967, 128 s.; J. VALENTA, *Československo-polské vztahy*, 501 s.; V. ŽÁČEK (ed.), *Češi a Poláci*, 2, 710 s.

9 Viz předchozí poznámku. Autor sice deklaruje, že jejím účelem je studium škodlivosti „buržoazního nacionalizmu“, sám však výhradně třídní hledisko opouští, dokonce kritizuje. J. VALENTA, *Československo-polské vztahy*, s. 1, 280, pozn. 168. Sám autor se nadto podílel na příslušné kapitole v obsáhlé syntéze o dějinách česko-polských vztahů z roku 1967 a je současně autorem studie výše uvedeného sborníku.

10 Srov. Jaroslav VALENTA, *Arbitráž z 28. července 1920 po osmdesáti letech*, Těšínsko 44, 2001, č. 2, s. 1; TÝŽ, *Rozdělení Těšínska před sedmdesáti lety*, Těšínsko 34, 1990, č. 4, s. 1.

11 Jediný autorovi známý text, který se dotýká československo-polských vztahů v období kolem vynešení arbitráže, je krátká studie z roku 1981; její výklad však končí říjnem 1918: Ladislava KUKLÍKOVÁ, *Restituce polského státu a český dělnický tisk*, Slovanský přehled 67, 1981, č. 1, s. 21–30.

polských autorů¹² a monografie věnována polské interpretaci.¹³ Rubem nebývalého nárůstu počtu textů je však skutečnost, že ne všechny splňují nároky vědecké kritiky,¹⁴ respektive, že se jedná o příležitostné studie, jejichž přínos je pouze dílčí – vždyť mezi desítkami článků lze nalézt fakticky jen jednu monografii (z roku 2009).¹⁵

Popis geneze rozdělení sporných regionů začíná česká historiografie obdobím před vyhlášením státní nezávislosti. Přitom se poukazuje na dvě základní skutečnosti. Předně na to, že politická uskupení obou tvořících se nástupnických států shodně počítala s budoucím rozdělením Těšínska, o čemž bylo několikrát jednáno jak mezi zahraničním, tak domácím odbojovým proudem. Ani jeden z rozhovorů však neskončil shodou, kudy má vést nová hranice,¹⁶ a navíc každá ze stran si jejich výsledky vykládala různě.¹⁷ Nejkritičtěji se k těmto jednáním vyslovuje Jaroslav Valenta ve studii z roku 1967, kdy uvádí, že šlo o záležitost vyloženě propagandistickou.¹⁸ Oním druhým aspektem je pak fakt, že až do podzimu 1918 představovalo Těšínsko problém zcela marginální, přičemž zúčastnění politici se vzájemně ujišťovali, že snadno naleznou oboustranně přijatelné řešení.¹⁹

12 Grzegorz GAŚSIOR, *Rozdělení Těšínského Slezska v letech 1918–1920*, in: Roman Kaszper – Bohdan Małysz (edd.), *Poláci na Těšínsku, Český Těšín 2009*, s. 22–29; Krzysztof NOWAK, *Dohoda z 5. listopadu 1918*, in: týž (ed.), *První nezávislost. Poláci v Těšínském Slezsku v roce 1918*, Cieszyn 2008, s. 60–68; Krzysztof SZELONG, *Plebiscit a otázka sebeurčení těšínského obyvatelstva 1918–1920*, *Těšínsko* 44, 2001, č. 1, s. 6–17.

13 Mečislav BORÁK, *Očima Poláků. Historie a současnost československo-polských vztahů a polská menšina v Československu v zrcadle polského tisku na Těšínském Slezsku v letech 1989–1992*, Opava 2010, 155 s.

14 Jedná se především o práci Lubomíra Kubíka, která se již několikrát stala terčem kritiky. L. KUBÍK, *Těšínský konflikt*, 133 s. K její kritice viz zejm. J. FRIEDL, *Dějiny polské menšiny*, s. 99–100; Jaroslav VALENTA, *Kontroverzní kniha o těšínském konfliktu 1918–1920*, *Slezský sborník* 99, 2001, č. 2, s. 145–150.

15 Petr JELÍNEK, *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918–1924*, Opava 2009, 226 s. Výše zmíněnou práci Lubomíra Kubíka lze za vědeckou monografii považovat jen s výhradami zásadního rázu.

16 Ivo BARAN, *Těšínsko v proměnách československo-polských vztahů 1918–1938*, in: Radim Jež – David Pindur (edd.), *Těšínsko v proměnách staletí, Český Těšín 2009*, s. 149; P. JELÍNEK, *Zahraničně-politické vztahy*, s. 10–14.

17 Tomáš ZAHRAVNÍČEK, *Jak vyhrát cizí válku*, Praha 2000, s. 169.

18 Jaroslav VALENTA, *Vývojové tendence československo-polských vztahů v nejnovějších dějinách (1918–1945)*, in: K. Kořalková (ed.), *Československo-polské vztahy*, s. 13.

19 J. VALENTA, *Slezsko v česko-polských vztazích v letech 1918–1920*, in: R. Žáček (ed.), *Slezsko v československo-polských vztazích 1918–1947*, Opava 1991, s. 2–3, 5; J. VALENTA, *Vývojové tendence*, s. 18; T. ZAHRAVNÍČEK, *Jak vyhrát cizí válku*, s. 168. S touto interpretací přišli již samotní aktéři

Důležité místo ve výkladu náleží tomu, že spor mezi Čechy a Poláky vypukl v době, kdy se obě pospolitosti přetvořily v moderní občanské společnosti, které svou kolektivní identitu zakládaly na národní (jazykové) příslušnosti.²⁰ Nastalý konflikt je tudíž interpretován jako střet dvou nacionalizmů. V druhé polovině padesátých let a v letech šedesátých se přitom jednalo o střet „buržoazních“ nacionalizmů, jehož příčinou byla, s lehce rozpoznatelnou analogií k Leninovu pojetí imperialismu, snaha o ovládnutí průmyslového a nerostného bohatství Těšínska; nevysvětluje však, proč paralelně vypukl spor o slovenské regiony.²¹ Tato „třídní“ interpretace byla během šedesátých let revidována. Nakonec dospěl Jaroslav Valenta ke zcela rozdílnému vysvětlení. Podle něj spočívala hlavní příčina konfliktu v odlišném politickém a diplomatickém směřování obou zemí, které se štěpilo jak na vztahu vůči Rusku a Maďarsku, případně Německu, tak na vzájemně se vylučující koncepci („politickém modelu“) mocenského uspořádání prostoru „Zwischeneuropý“.²² Spor o Těšínsko se tak stává jen „vnějším projevem“ oněch rozdílů.²³ Oba explikativy dodnes tvoří základy výkladového rámce událostí vedoucí k arbitráži. Dokládá to i nejnovější literatura, pro kterou byl hraniční konflikt „reálný

válečných rozhovorů: Tomáš Garrigue MASARYK, *Světová revoluce za války a ve válce 1914–1918*, Praha 1925, s. 137, 294–296.

- 20 „Exkurz“ do období předcházející konfliktu je společný pro všechna syntetická zpracování této látky. P. JELÍNEK, *Zahraničně-politické vztahy*, s. 39–52; K. SZELONG, *Plebiscit a otázka sebeurčení*, s. 6; J. VALENTA, *Československo-polské vztahy*, s. 7–21. Tento výkladový model je uplatněn i v případě Oravy a Spiše: TÝŽ, *Jak došlo k rozdělení Oravy a Spiše*, *Dějiny a současnost* 13, 1991, č. 3, s. 55; V. VARINSKÝ, *Vytváranie severnej hranice*, s. 133–134.
- 21 Josef KOLEJKA, *Slezsko v letech 1918–1922*, in: Andělín Grobelný (ed.), *K otázkám dějin Slezska*, Ostrava 1956, s. 73; Miroslav KOCÍCH, *Slezsko a vznik Československé republiky*, in: Jaroslav Bakala (ed.), *Slezsko na cestě k československému státu*, Opava 1969, s. 100; Vladimír SOJÁK, *Československá zahraniční politika v letech 1918–1923*, in: týž (ed.), *O československé zahraniční politice 1918–1939*, Praha 1956, s. 45; TÝŽ, *K vývoji československo-polských vztahů mezi dvěma válkami*, in: A. Grobelný (ed.), *K otázkám*, s. 192. Obdobně i Jaroslav VALENTA, *Těšínská otázka 1918–1919*, in: František Horka a kol. (edd.), *Ke vzniku ČSR*, Praha 1958, s. 207. Obdobně tato teze zazněla i v pozdějších letech: Otakar KÁŇA – Ryszard PAVELKA, *Těšínsko v polsko-československých vztazích 1918–1939*, Ostrava 1970, s. 18.
- 22 „Proti očekávání předmětem sporu nebyly čtvereční kilometry Těšínského Slezska. Naopak, tento aspekt byl stále ještě pokládán – přes rovněž existující odlišnost stanovisek – za otázku poměrně podřadnou, kterou bude možno vzájemnou dohodou vyjasnit a vyřešit v nedlouhé době. Konkrétně disonance se týkala poválečné příslušnosti Východní Haliče obývané Ukrajinci, v podstatě ovšem šlo o širší otázky územního programu polského státu vůbec a v souvislosti s tím o představu politické role Ruska v poválečné Evropě a v politice Československa i Polska zvlášť.“ Citováno podle: J. VALENTA, *Vývojové tendence*, s. 13, dále s. 14–16. Dále k tomu: „[...] lze formulovat mínění, že osudy tohoto lokálního konfliktu byly, pokud máme na mysli centrální politický kurs, přímo závislé na objektivních hlavních rozporech celkové politické koncepce Prahy a Varšavy.“ Citováno podle: Tamtéž, s. 19.
- 23 Tamtéž, s. 18. Koneckonců již Edvard Beneš pokládá důraz na fakt, že na počátku československo-polských jednání během války byl hlavní otázkou odlišný postoj k Rakousko-Uhersku. E. BENEŠ, *Světová válka*, s. 96.

i zástupný“.²⁴ Pro úplnost se podotýká, že Tomáš Zahradníček v této souvislosti navíc zdůrazňuje význam vzájemného nedorozumění.²⁵

Za klíčový okamžik, od kterého se následně odvíjelo stupňování napětí v československo-polských vztazích, bývá považována dohoda ze dne 5. listopadu 1918, uzavřená mezi Zemským národním výborem pro Slezsko a Radou Narodową Księstwa Cieszyńskiego.²⁶ Historiografie shodně podtrhává fakt, že se jednalo o dohodu prozatímní,²⁷ která žádným způsobem neprejudikovala rozhraničení regionu.²⁸ Proto bylo ve smlouvě, jak odůvodňuje Jaroslav Valenta, mnoho otázek opomenuto.²⁹ V této souvislosti pak vyskytující se kritika jejího porušování, ať už na československé, nebo na polské straně, působí poněkud nedůsledně.³⁰ Jen s výhradami je možno dohodu interpretovat, jak to činí Antonín Klimek, jako ústupek českých politiků „mocnější vojenské síle“ Polska.³¹ Jako konsistentnější se jeví vysvětlení Petra Jelínka, který ji interpretuje jako kompromis dvou suverénních subjektů, který „zrcadlí skutečný etnografický poměr mezi oběma národy“.³² Jedná se interpretaci blízkou Krzysztofu Szelongovi. Podle něj bylo v období do přelomu let 1918/1919 realizováno „právo na sebeurčení“, přičemž „celkem příznivý výsledek pro polskou stranu byl důsledkem početní převahy a v konkrétních podmínkách i politické převahy polského živlu v oblasti“.³³

Prozatímní charakter listopadové dohody býval dříve stavěn do kontrastu s tím, jak si ji vykládala polská strana. Podle ní totiž nevytýčila jen oblasti prozatímní kontroly, ale

24 M. BORÁK – R. ŽÁČEK, „Ukradené“ vesnice, s. 13; P. JELÍNEK, *Zahraničně-politické vztahy*, s. 199, 201; Robert KVAČEK, *Uvažování o jednom vztahu*, Slezský sborník 94, 1996, č. 1, s. 20; T. ZAHRADNÍČEK, *Jak vyhrát cizí válku*, s. 171, 175.

25 T. ZAHRADNÍČEK, *Jak vyhrát cizí válku*, s. 169, 171.

26 Text dohody, respektive též dohody ze dne 2. 11. 1918, která jí předcházela, je dostupný: K. NOWAK, *Dohoda z 5. listopadu 1918*, s. 61–48; F. PELC, „O Těšínsko“, dok. 4–5, s. 186–193; J. VALENTA, *Československo-polské vztahy*, dok. č. V, s. 458–462.

27 G. GAŚSIOR, *Rozdělení Těšínského Slezska*, s. 23; K. NOWAK, *Dohoda z 5. listopadu 1918*, s. 61; F. PELC, „O Těšínsko“, s. 63; V. SOJÁK, *K vývoji československo-polských vztahů*, s. 192; J. VALENTA, *Arbitráž z 28. července 1920*, s. 16; TÝŽ, *Československo-polské vztahy*, s. 31–42; TÝŽ, *Slezsko v česko-polských vztazích*, s. 5–7.

28 I. BARAN, *Těšínsko v proměnách*, s. 150; P. JELÍNEK, *Zahraničně-politické vztahy*, s. 21–22; M. KOCÍCH, *Slezsko a vznik Československé republiky*, s. 98–99.

29 J. VALENTA, *Arbitráž z 28. července 1920*, s. 16; TÝŽ, *Československo-polské vztahy*, s. 34.

30 Za její porušení se považuje již vypsání voleb: Mečislav BORÁK – Dan GAWRECKI a kol., *Nástin dějin Těšínska*, Praha – Ostrava 1992, s. 82; J. VALENTA, *Československo-polské vztahy*, s. 64. Dále pak vojenská okupace Těšínska: Stanislav ZAHRADNÍK, *Nástin historického vývoje*, in: Karol Daniel Kadłubiec a kol., *Polská národní menšina na Těšínsku a v České republice (1920–1995)*, Ostrava 1997, s. 14. Ve starší literatuře se současně poukazuje na údajné polské porušování předchozích dohod (i když žádné takové nebyly). Jan KAPRAS, *České Slezsko a státní převrat*, Opava 1927, s. 21–22.

31 Antonín KLIMEK, *Velké dějiny země Koruny české. Svazek XIII*, Praha – Litomyšl 2000, s. 44.

32 P. JELÍNEK, *Zahraničně-politické vztahy*, s. 199–200.

33 K. SZELONG, *Plebiscit a otázka sebeurčení*, s. 8–9.

přímo budoucí státní hranice. A podle toho mělo být také postupováno.³⁴ Obzvláště meziválečná literatura je v tomto směru nekompromisní. Ferdinand Pelc si ve svých pamětech několikrát stěžuje na skutečnost, že Poláci podřizovali místní instituce instancím v Polsku.³⁵ Pozdější historiografie se hodnocení těchto činů vyhýbá, až Petr Jelínek v práci z roku 2009 uvedl, že tento postup praktikovaly obě strany.³⁶

Završením polské snahy po petrifikaci stavu mělo být, především v dikci starší literatury, vypsání voleb do polského Sejmu na 26. ledna 1919.³⁷ Zpočátku se poukazovalo, že tento „*akt jasně prejudikoval budoucí státní příslušnost*“ Těšínska.³⁸ Naopak novější texty mají tendence tento moment interpretovat spíše jako nedorozumění.³⁹ Česky psaná studie polského autora Krzysztofa Szelonga význam všech polských kroků relativizuje, neboť tvrdí, že stejně nemohly uzákonit existující stav.⁴⁰

Samotným volbám náleží v naraci konfliktu stěžejní postavení; vesměs jsou totiž líčeny jako vlastní příčina sedmidenní války. Vojenské obsazení Těšínska se považuje jako krajní, leč jediné možné řešení za situace, kdy Polsko odmítlo od konání voleb upustit.⁴¹ O tom, jaké tento argument zapustil kořeny, svědčí, že ještě v některých studiích z devadesátých let hledá historiografie argumenty k ospravedlnění okupace.⁴² Jaroslav Valenta v souvislosti s diplomatickými kroky československé vlády navíc uvádí, že fakticky neměla možnost jednat s polskou vládou, čímž přebírá argument československé diplomacie, neboť žádná taková tehdy neexistovala.⁴³ V současnosti bývá tato

34 I. BARAN, *Těšínsko v proměnách*, s. 150; P. JELÍNEK, *Zahraničně-politické vztahy*, s. 21. Občas je tato iniciativa přisuzována polské těšínské národní radě: J. VALENTA, *Československo-polské vztahy*, s. 42.

35 F. PELC, „O Těšínsko“, s. 63.

36 Konkrétně na případě vojenských úřadů P. JELÍNEK, *Zahraničně-politické vztahy*, s. 28.

37 F. PELC, „O Těšínsko“, s. 81.

38 J. VALENTA, *Arbitráž z 28. července 1920*, s. 16; TÝŽ, *Těšínská otázka*, s. 224. Obdobně: I. BARAN, *Těšínsko v proměnách*, s. 150.

39 T. ZAHRADNÍČEK, *Jak vyhrát cizí válku*, s. 171.

40 K. SZELONG, *Plebiscit a otázka sebeurčení*, s. 8.

41 Srov.: „Československá vojenská akce byla jistě politováníhodnou věcí, myslím si však, že se stala nevyhnutelnou, jestliže Varšava trvala, chápajíc politický význam voleb pro manévrování a argumentaci v Paříži, na provedení ohlášených voleb. Nevidím, jaké jiné východisko ještě pražské vládě zbývalo, kromě úplné kapitulace a ponechání volného průběhu volbám [...]“. Citováno podle J. VALENTA, *Slezsko v česko-polských vztazích*, s. 9–10. Autor tuto tezi opakuje v celé řadě dalších textů: TÝŽ, *Arbitráž z 28. července 1920*, s. 16; TÝŽ, *Zásah T. G. Masaryka do sporu o Těšínsko*, *Slezský sborník* 88, 1990, č. 3, s. 162; TÝŽ, *Slezsko v česko-polských vztazích*, s. 9–10. Dále: M. BORÁK – D. GAWRECKI a kol., *Nástin dějin Těšínska*, s. 82; TÝŽ a kol., *Dějiny Českého Slezska I*, s. 300.

42 Srov. pasáž z roku 1993: „Omluvitelný by byl pouze rychlý zásah, který by bylo možno prezentovat jako svého druhu policejní akci s cílem nastolit klid v oblasti ostravsko-karvinského revíru. Byly proto vypracovány plány Těšínska po řeku Vislu, tedy ne celé plochy historického knížectví.“ Citováno podle: M. BORÁK – R. ŽÁČEK, „Ukradené“ vesnice, s. 9.

43 J. VALENTA, *Arbitráž z 20. července 1920*, s. 16.

zdůvodnění vysvětlováno pouze jako záminka.⁴⁴ V poslední monografii je pak záležitost voleb při popisu příčin okupace Těšínska odsunuta zcela do pozadí. Její autor se sice vůči jejich vypsání staví kriticky, vyvozuje nicméně dále, že v žádném případě nemohlo ospravedlnit vojenský zásah Československa.⁴⁵ Tím se do jisté míry blíží interpretaci padesátých let, která vůči tomuto kroku nešetřila kritikou. Podle ní bylo v intencích československé buržoasie vojensky „*uchvátit*“ Těšínsko.⁴⁶

Popis událostí od okamžiku podpisu pařížského protokolu v únoru 1919,⁴⁷ který je v českých textech polských autorů považován za úspěšně realizovaný záměr Československa zmezinárodnit spor,⁴⁸ do září téhož roku bývá líčen jako série neúspěšných jednání. Příčina nezdaru se hledá v oboustranné neústupnosti,⁴⁹ respektive v tom, že, zde především česká strana, nedisponovala manévrovacím prostorem. Nemohla tudíž nabídnout alternativní návrh, neboť zajištění bohumínské dráhy pro československý stát bylo a je považováno za *conditio sine qua non*.⁵⁰ Na selhání červencových jednání v roce 1919 v Krakově se pak mělo negativně podepsat jejich svěřením místním, emočně a osobně zainteresovaným politikům.⁵¹ V této souvislosti si některé texty všimají i faktu, že informovanost politiků o skutečné situaci na sporných teritoriích, v tom zejména národnostní, byla velmi nízká, nebo žádná.⁵² Naopak Krzysztof Szelong vidí navíc příčinu v politice vítězných mocností.⁵³ Tato interpretace je do jisté míry blízká vysvětlení z druhé poloviny padesátých let, totiž že konflikt zůstal neurovnán z důvodu jeho využívání ze strany velmocí k zesilování vlastního vlivu v obou státech.⁵⁴

44 T. ZAHRADNÍČEK, *Jak vyhrát cizí válku*, s. 173. Dále též s odvoláním na polskou stranu: Dan GAWRECKI, *Před devadesáti lety. Několik úvah o rozdělení Těšínska v roce 1920 v evropských souvislostech*, Těšínsko 53, 2010, č. 1, s. 2.

45 P. JELÍNEK, *Zahraničně-politické vztahy*, s. 35, 53–57, 64, 200. Obdobně i Grzegorz Gašior a Krzysztof Szelong považují záležitost voleb za záminku. G. GAŠIOR, *Rozdělení Těšínského Slezska*, s. 24–25; K. SZELONG, *Plebiscit a otázka sebeurčení*, s. 8–9.

46 V. SOJÁK, *Československá zahraniční politika*, s. 46; TÝŽ, *K vývoj československo-polských vztahů*, s. 192.

47 Protokol o prozatímní úpravě poměrů na Těšínsku byl podepsán ve dnech 1. a 3. 2. 1919, text je dostupný: L. KUBÍK, *Těšínský konflikt*, s. 131–132; J. VALENTA, *Československo-polské vztahy*, dok. č. XIV, s. 470–471.

48 K. SZELONG, *Plebiscit a otázka sebeurčení*, s. 9.

49 T. ZAHRADNÍČEK, *Jak vyhrát cizí válku*, s. 171.

50 Jindřich DEJMEK, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992)*, Praha 2002, s. 136.

51 P. JELÍNEK, *Zahraničně-politické vztahy*, s. 88; J. VALENTA, *Československo-polské vztahy*, s. 150; TÝŽ, *Slezsko v česko-polských vztazích*, s. 11.

52 A. KLÍMEK, *Velké dějiny*, s. 87; J. VALENTA, *Slezsko v česko-polských vztazích*, s. 2.

53 „Zásadní překážku na cestě ke konečnému vyřešení sporu představovala politika západních velmocí; ty v závislosti na rozvoji vzájemných vztahů a na situaci ve střední Evropě byly ochotny podporovat tu jednu, tu druhou stranu konfliktu.“ Citováno podle K. SZELONG, *Plebiscit a otázka sebeurčení*, s. 9.

54 V. SOJÁK, *Československá zahraniční politika*, s. 69–70.

V září 1919 přistoupily obě strany na plebiscitní řešení. Za autora tohoto řešení se shodně označuje polská strana a její iniciativa se vysvětluje tím, že ve Varšavě bylo očekáváno, že vzhledem k převaze polsky hovořících obyvatel na Těšínsku obdrží i většinu hlasů.⁵⁵ Takzvané plebiscitní období představuje jednu z nejsmutnějších kapitol v dějinách Těšínska, vyplněnou občanskými nepokoji a národnostním bojem. Meziválečná literatura, pochopitelně, za iniciátory této situace shodně považovala polskou stranu.⁵⁶ O tom, jak byla tato představa rozšířená, svědčí například výňatek z Peroutkova *Budování státu*. Podle eufemisticky podaného výkladu měli v provádění násilností Poláci „větší zkušenosti“.⁵⁷ V padesátých letech to byla naopak česká strana, která „rozněcovala mezi českým, polským a německým obyvatelstvem Těšínska nacionalistické rozpory, aby rozbila internacionální jednotu zdejšího proletariátu“.⁵⁸ České dějepisceví sice počátkem šedesátých let obě předchozí interpretace revidovalo a za stav ne nepodobný občanské válce činí odpovědné obě strany,⁵⁹ při detailnějším rozboru výkladu je možno si povšimnout, že iniciativa a převaha je ve výkladu příčin nepokojů dosud připisována Polákům.⁶⁰

Naopak v češtině uveřejněné polské texty viní československou stranu z národnostně motivované pracovní politiky, tj. konkrétně z propouštění polských horníků, a odmítají přiznat odpovědnost polským bojůvkám. Ozbrojené organizace měly být totiž utvořeny pro příležitost rozsáhlého povstání, nikoliv k průběžné a dílčí diverzi. Navíc jejich vznik byl motivován „odplatou“ za českou „šikanu“.⁶¹ Tento protičeský hrot je patrný i v nazírání činnosti plebiscitní komise. Zatímco česká historiografie opustila hodnocení,

55 Alena GAJANOVÁ, *ČSR a střeoevropská politika velmocí (1918–1938)*, Praha 1967, s. 46–50; Dan GAWRECKI, *Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918–1938*, Český Těšín 1999, s. 23. Ve své další studii zdůrazňuje Dan Gawrecki fakt, že plebiscity byly běžnou praxí při vytyčování sporných hranic. D. GAWRECKI, *Před devadesáti lety*, s. 4–5. A. KLIMEK – E. KUBŮ, *Československá zahraniční politika*, s. 39. Iniciativu polské diplomacie přisuzuje i polská literatura: K. SZELONG, *Plebiscit a otázka sebeurčení*, s. 9.

56 Pro úplnost se uvádí, že i na německé, respektive šlonzácké straně, reprezentované Josefem Koždoněm, byli z násilí jednostranně obviňováni Poláci: Josef KOZDOŇ, *Beschwerde-Eingabe der schlesischen Volkspartei an die internationale Volksabstimmungskommission in Teschen*, b. m. [1920], zejm. s. 12–21.

57 Ferdinand PEROUTKA, *Budování státu. III*, Praha 1991, s. 1196.

58 V. SOJÁK, *Československá zahraniční politika*, s. 46; TÝŽ, *K vývoj československo-polských vztahů*, s. 192.

59 T. ZAHRADNÍČEK, *Jak vyhrát cizí válku*, s. 174; J. VALENTA, *Československo-polské vztahy*, s. 191.

60 P. JELÍNEK, *Zahranichně-politické vztahy*, s. 108; J. VALENTA, *Československo-polské vztahy*, s. 221–222. Kupříkladu v Klimkově syntéze z roku 2000 je iniciativa při formování tzv. bojůvek připisována polské straně. A. KLIMEK, *Velké dějiny*, s. 85.

61 Československé straně je připisována jak iniciativa, tak výrazně větší podíl na všech perzekučních aktech. G. GAŠIOR, *Rozdělení Těšínského Slezska*, s. 25–27. Dále též: K. SZELONG, *Plebiscit a otázka sebeurčení*, s. 10–13.

že neobjektivně nadřžovala polské straně již v šedesátých letech, a naopak uznává, že její předseda sympatizoval s Čechy,⁶² v polských textech je jednostranně zdůrazňována její podjatost vůči Polákům.⁶³

Krzysztof Szelong ve studii z roku 2001 podtrhává ale jiný význam plebiscitního období. Přestože se hlasování neuskutečnilo, podstatně ovlivnilo vyváření národní identity. „*Plánovaný plebiscit stavěl totiž každého obyvatele Těšínského Slezska před reálnou nutností jednoznačného rozhodnutí při volbě národní a státní příslušnosti a stal se jakýmsi katalyzátorem změn v oblasti sebereflexe [...]*“.⁶⁴

Od okamžiku, kdy bylo rozhodnuto o provedení plebiscitu, stoupl význam do té doby upozaděných skupin Němců a Šlonzáků.⁶⁵ Lze si přitom povšimnout, že jestliže nacionální hledisko ve vztahu k Polákům ustoupilo od šedesátých let do pozadí, respektive do implicitní roviny, v případě těchto menšin došlo k obdobnému posunu až v letech devadesátých.⁶⁶ Shodně se však uvádí, že právě tyto skupiny obyvatel se po rozhodnutí o provedení plebiscitu postavily na stranu Československa a později nejtěživěji nesly rozdělení těšínského regionu.⁶⁷ Poslední monografie si pak povšimla i těšínských Židů.⁶⁸

Situace na plebiscitním Těšínsku se od jara 1920 stávala neúnosnou. Za těchto okolností navrhla varšavská diplomacie odstoupit od provedení hlasování. Její argument, že poměry v regionu nezaručují objektivní výsledek, bývá ve starší literatuře považován

62 Proti Polákům měl být podjat její předseda. P. JELÍNEK, *Zahraničně-politické vztahy*, s. 110.

63 Členové mezinárodní komise měli být podjati vůči polské straně, neboť „*ji vzhledem k její plebejské struktuře [!] považovali za potenciálně anarchistickou*“. K. SZELONG, *Plebiscit a otázka sebeurčení*, s. 12.

64 Citováno podle tamtéž, s. 6.

65 Koneckonců první a dosud jediná studie věnována přímo německému obyvatelstvu na Těšínsku zdůvodňuje vědecký zájem aktuálními politickými hledisky, konkrétně historickými argumenty německých organizací vysídlenců. „*Podstatou a jediným cílem všech těchto snah bylo jednoznačně jen úsilí německé šovinistické buržoazie z českých zemí zabezpečit si v tehdejší revoluční době své třídní panství [...]*“ Citováno podle: Jaroslav VALENTA, *Plány německé buržoazie na neutralizaci Ostravska a Těšínska v letech 1918–1920*, Slezský sborník 58, 1960, č. 3, s. 289.

66 V padesátých a šedesátých letech nebyla uznávána etnická samostatnost Šlonzáků, mělo se jednat o politický směr, který „*ve skutečnosti prosazoval zájmy německé buržoazie*“. O. KÁŇA – R. PAVELKA, *Těšínsko v polsko-československých vztazích*, s. 19. Srov. dále: „*Ale oba pokusy německé buržoazie o záchranu vlastních pozic, ať již šlo o zřízení tzv. provincie Sudetenland nebo o osamostatnění Ostravska a Těšínska, ztroskotaly. V obou případech nešlo ovšem ani tak o národní, jako o třídní zájmy německé buržoazie, která se snažila zneužít národního citění německého obyvatelstva ve svůj prospěch*“ Citováno podle: M. KOCÍCH, *Slezsko a vznik Československé republiky*, s. 97.

67 M. BORÁK – D. GAWRECKI a kol., *Nástin dějin Těšínska*, s. 85; D. GAWRECKI, *Politické a národnostní poměry*, s. 63; P. JELÍNEK, *Zahraničně-politické vztahy*, s. 107, 128–130; K. SZELONG, *Plebiscit a otázka sebeurčení*, s. 7–8; J. VALENTA, *Československo-polské vztahy*, s. 77–79, 266–269.

68 V únoru 1920 měl jistý tarnopolský rabín doporučovat těšínským Židům, ať hlasují v chystaném plebiscitu pro polskou republiku. P. JELÍNEK, *Zahraničně-politické vztahy*, s. 109. Naopak podle Klimka měli Židé dávat přednost Československu. A. KLIMEK, *Velké dějiny*, s. 88.

pouze za záminku. Polsko se sice „[v]nějškově [...] odvolávalo na chaotické poměry na Těšínsku, ve skutečnosti však, jak víme z polských materiálů, z obavy, že by [plebiscit] mohl vyznít pro Polsko velmi nepříznivě“.⁶⁹ Obavy vzbuzovala především politická orientace místního německého a slonzáckého obyvatelstva.⁷⁰ Novější literatura důraz na skutečnost, že se mělo jednat o záminku, oslabuje, případně polský argument nekomentuje,⁷¹ přibližuje se tím dikci polských studií.⁷² Poláci současně navrhovali provedení arbitráže, kterou měl vynést činitel mimo okruh velmocí; těch se totiž Poláci obávali, že rozhodnou ve prospěch Československa. „Polská vláda, patrně z obav, aby nedošlo k vyřešení územního sporu arbitráží velmocí, kdy se obávala, že vlivem Francie zvítězí spíše československé stanovisko [...], navrhla odstoupení od plebiscitu a řešení sporu arbitráží prostřednictvím nezávislé osobnosti. V úvahu připadal belgický král.“⁷³ Polská iniciativa se vysvětluje tím, že ve Varšavě kalkulovali s faktem vlastní mimořádně příznivé vojenskopolitické situace na jaře 1920.⁷⁴

Navzdory tomu se literatura shoduje, že polské požadavky zastávaly hned tři mocnosti, Spojené království, Spojené státy a Itálie, zatímco na straně Československa stála pouze Francie, a to ještě ne zcela důsledně; za vládního předsednictví A.-É. Milleranda se přiklápěla spíše k Polsku.⁷⁵ Až do vydání poslední monografie v roce 2009 zůstávalo mimo pozornost Německo. Tato poražená mocnost konflikt sledovala, přičemž doufala v takový výsledek, který by uspokojil polského soupeře. Očekávalo se, že poté zmírní své požadavky ve věci Horního Slezska.⁷⁶

69 Citováno podle J. VALENTA, *Jak došlo k rozdělení*, s. 57. Dále D. GAWRECKI, *Před devadesáti lety*, s. 5; F. PEROUTKA, *Budování státu, III*, s. 1198–1199.

70 D. GAWRECKI, *Před devadesáti lety*, s. 5.

71 I. BARAN, *Těšínsko v proměnách*, s. 151; P. JELÍNEK, *Zahraničně-politické vztahy*, s. 114.

72 K. SZELONG, *Plebiscit a otázka sebeurčení*, s. 13. Autor tento fakt zdůvodňuje tím, že v důsledku existujícího stavu polské obyvatelstvo rezignovalo na národně politický boj, z části též v důsledku československé propagandy. Tamtéž, s. 13, 16.

73 Citováno podle: M. BORÁK – R. ŽÁČEK, „Ukradené“ vesnice, s. 13. Tentýž argument: J. VALENTA, *Česko-polské vztahy*, s. 244; TÝŽ, *Vyvrcholení národně osvobozenického hnutí*, s. 473.

74 A. KLIMEK, *Velké dějiny*, s. 88; J. VALENTA, *Česko-polské vztahy*, s. 244; TÝŽ, *Vyvrcholení národně osvobozenického hnutí*, s. 473.

75 Marie GAWRECKÁ, *Evropská dimenze slezských dějin 1848–1938*, in: Zdeněk Jirásek a kol., *Evropská dimenze slezských dějin*, Opava 2009, s. 94; P. JELÍNEK, *Zahraničně-politické vztahy*, s. 106; A. KLIMEK – E. KUBŮ, *Československá zahraniční politika*, s. 38–39. Ohledně vztahů mezi mocnostmi a Československem viz dále E. BENEŠ, *Problémy nové Evropy*, s. 64–65, 70–71.

76 P. JELÍNEK, *Zahraničně-politické vztahy*, s. 64, 125.

II

Polské postavení se během léta 1920 zásadně zhoršilo. „*Když přijeli vedoucí polští představitelé k jednání do Spa, přijeli vlastně prosit o pomoc. Nebyli tudíž v situaci, aby mohli řešení, byť i neuspokojovalo jejich požadavky, odmítnout.*“⁷⁷ Za těchto okolností došlo ke změně ve způsobu provedení arbitráže. Místo Belgie měly rozhodnout mocnosti. Některé studie si proto všímají, jaký tento obrat vyvolal ohlas. Zatímco na straně polské mělo být přijato bez větší odezvy, v Československu se vzedmula vlna nesouhlasu; česká veřejnost se domnívala, že arbitráž je odměnou Polákům za jejich protibolševické tažení.⁷⁸

Po několika dnech jednání velmocenská konference rozhodla, přičemž významně přihlédla ke stanovisku Edvarda Beneše. Existuje však rozdíl v tom, jaký podíl na konečném verdiktu se připisuje československému ministru zahraničních věcí. Podle Jaroslava Valenty se na něj reprezentanti mocností obrátili přímo, aby vypracoval návrh teritoriálních změn, který byl také následně přijat.⁷⁹ Vzhledem k tomu, že Poláci podepsali, jak autor píše na jiném místě, „*bianco šek*“ (tj. dohodu ze dne 10. července), mohl být konečný verdikt pro Polsko výrazně nepříznivější.⁸⁰ To vytváří autorovi prostor pro hodnocení státnického umění Edvarda Beneše, který sice situaci využil, ale nezneužil; předložil zdrženlivý návrh, který byl totožný s minimálním československým programem.⁸¹ Nepatrnou významovou modifikací je pak konstatování, že rozhodnutí padlo ještě ve Spa. „*Československý vliv na konkrétní rozhraničení byl evidentní, ani úsilí Ignacy Paderewského o obhájení polského minimálního programu nemělo naděje na úspěch. Vše bylo předem s Benešem dohodnuto.*“⁸² Jiné texty Benešův podíl nepatrně oslabují, tvrdí nicméně, že rozhodnutí „*podstatně*“ odpovídalo jeho návrhu, že jej zásadně ovlivnil apod.⁸³

77 A. GAJANOVÁ, *ČSR a středoevropská politika*, s. 70–71. V poněkud méně vyostřeně podobě např.: J. VALENTA, *Československo-polské vztahy*, s. 258. Nejnověji se uvádí, že polská diplomacie si dělala naděje na příznivé rozhodnutí v záležitosti sporu. P. JELÍNEK, *Zahraničně-politické vztahy*, s. 122.

78 D. GAWRECKI, *Politické a národnostní poměry*, s. 62; P. JELÍNEK, *Zahraničně-politické vztahy*, s. 123; J. VALENTA, *Československo-polské vztahy*, s. 275–279. Dále E. BENEŠ, *Problémy nové Evropy*, s. 69.

79 P. JELÍNEK, *Zahraničně-politické vztahy*, s. 122; J. VALENTA, *Arbitráž z 28. července 1920*, s. 23.

80 J. VALENTA, *Arbitráž z 28. července 1920*, s. 23.

81 „*Budiž řečeno zcela jasně, že čs. ministr sice přirozeně využil situace, kterou již delší dobu předvídal a připravoval, to bylo jeho povinností jako čs. státníka, ale nezneužil ji, ač lze soudit, že v Paříži by byl tehdy přijat i jakýkoli jiný návrh hranice: polský premiér přece podepsal ve Spa nevyplněnou směnku.*“ Citováno podle: J. VALENTA, *Arbitráž z 28. července 1920*, s. 23. Dále též TÝŽ, *Jak došlo k rozdělení*, s. 57. Toto stanovisko přejímá i D. GAWRECKI, *Politické a národnostní poměry*, s. 62.

82 Citováno podle D. GAWRECKI, *Politické a národnostní poměry*, s. 63.

83 Z. VESELÝ (ed.), *Dějiny českého státu v dokumentech* s. 521; Jindřich DEJMEK, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. Část první*, Praha 2006, s. 279; L. KUBÍK, *Těšínský konflikt*, s. 111; V. SOJÁK, *Československá zahraniční politika*, s. 71; TÝŽ, *K vývoji československo-polských vztahů*, s. 196; J. VALENTA, *Slezsko v česko-polských vztazích*, s. 17; TÝŽ, *Vyvrcholení národné*

Československá publicistika a historiografie nahlížela na arbitrážní verdikt zpočátku z pozice „poražený-vítěz“. Za první republiky bylo rozdělení Těšínska hodnoceno jako ztráta („dělení“) českého území⁸⁴ a tato interpretace ojediněle pronikla i do historiografie.⁸⁵ V šedesátých letech se však o úplnou výjimku nejednalo. Režimním dějepisectvím bylo konečné vytýčení nových státních hranic hodnoceno jako porážka československé buržoasie.⁸⁶ Paralelně se začalo objevovat kompromisní stanovisko. Pro Ferdinanda Peroutku proběhlo dělení na principu „přibližnosti“, přičemž Československu nepřineslo „ani vítězství, ani porážku“, ale asi tolik, kolik „bylo možno za daných okolností vůbec obdržet“. Přitom, jak zdůrazňuje, nevznikly, na rozdíl od Poláků, Čechům žádné ztráty. Hodnocení doplňuje tvrzením, že z české strany šlo o ústupek, který byl motivován do jisté míry altruisticky, tj. zbavit soupeře „nejistoty a nelibosti“ ohledně pretendovaného území a nepřímo jej tak podpořit v boji s Rudou armádou.⁸⁷ Mimovolně se tak přibližuje dikci padesátých let, která zdůrazňovala společný zájem v okamžiku ohrožení ze strany sovětského Ruska. „Postup Rudé armády nutil polské útočníky, aby se ve chvíli, kdy jim přímo hrozila úplná zkáza, vzdali dočasně svých expansivních plánů na Těšínsku a aby se na pokyn západních imperialistů dohodli s Československem.“⁸⁸ Kompromisní stanovisko víceméně přejímá i Jaroslav Valenta. Ač někdy hodnotí rozdělení Těšínska jako optimální pro československé zájmy,⁸⁹ častěji se kloní k závěru, že šlo o kompromis, který principiálně nemohl uspokojit ani jednu stranu.⁹⁰ V ostatních textech z devadesátých let pak převládá tvrzení, že se jednalo o úplné,⁹¹ nebo částečné („kompromisní“)

osvobozenického hnutí, s. 477–478. Dále viz též hodnocení: „28. července došla pak konference velvyslanců k závěrečné arbitráži, podle níž bylo těšínské území ve smyslu Benešova návrhu rozděleno.“ Citováno podle: A. GAJANOVÁ, *ČSR a středoevropská politika*, s. 71.

84 F. ŠLACHTA, *Těšínsko*, s. 35–46.

85 Dušan TRÁVNÍČEK, *Územní vývoj někdejšího těšínského knížectví*, Brno 1969, s. 135.

86 Václav KRÁL – Miroslav KROPILÁK – Jurij KŘÍŽEK (edd.), *Přehled československých dějin. Díl III*, Praha 1960, s. 42.

87 F. PEROUTKA, *Budování státu III*, s. 1196, 1207–1208.

88 Citováno podle V. SOJÁK, *Československá zahraniční politika*, s. 70–71. Dále TÝŽ, *K vývoji československo-polských vztahů*, s. 196.

89 J. VALENTA, *Československo-polské vztahy*, s. 286–287; TÝŽ, *Arbitráž z 28. července 1920*, s. 24.

90 „Vytýčená hranice byla, buď jak buď, hranicí kompromisní, neuspokojovala maximální program ani jedné, ani druhé strany. [...] Nemíjí být správné prezentovat výsledek, jak se často děje, jako „české vítězství“; [...] A to právě z důvodu, že ani jedné straně nevycházelo velmocenské rozhodnutí vstříc maximálnímu programu. Citováno podle: J. VALENTA, *Slezsko v česko-polských vztazích*, s. 17. Obdobná interpretace se nachází i v dalších studiích Jaroslava Valenty: TÝŽ, *Jak došlo k rozdělení*, s. 57; TÝŽ, *Návštěva franko-britské mise v červenci 1920 u T. G. Masaryka*, *Slovanské historické studie* 24, 1998, s. 135. Tuto interpretaci přebírá i M. GAWRECKÁ, *Evropská dimenze*, s. 95.

91 Jiří BÍLEK, *Kyselá těšínská jablčka. Československo-polské konflikty o Těšínsko 1919, 1938, 1945*, Praha 2011, s. 110.

vítězství československé diplomacie.⁹² Nejnovější literatura ale toto polarizované hledisko opouští.⁹³

Meziválečná doba se snažila vidět ve „ztrátě“ území i jisté klady. Ty podle Jana Kaprase spočívaly ve faktu, že „*přestal dosavadní tlak protičeský*“.⁹⁴ Obdobně Ferdinand Peroutka uvádí, že případný zisk zbývající (polské) části Těšínska by byl pro svou polsko-německou převahu danajským darem.⁹⁵ V zásadně pozměněné podobě se tento aspekt dostává i do hodnocení nejnovějších textů. Ty si všímají faktu, že československá strana „*získala také cosi, oč vůbec nestála, totiž silnou polskou menšinu*“,⁹⁶ která se stala „*důležitým argumentem v diplomacii obou států*“.⁹⁷

Naopak pro Krzysztofa Nowaka se jednalo jednoznačně o polskou porážku. Tvrdí, že výsledek nelze označit za kompromis, neboť zatímco československá strana získala maximum svých nároků, Poláci neobdrželi ani požadované minimum.⁹⁸ Jeho stanovisko v podstatě odpovídá tomu, jak o výsledku referují další polské texty v češtině.⁹⁹

Druhý způsob nahlížení na velvyslancecké rozhodnutí se věnuje ohlasu, jaký vyvolalo. V tomto směru existuje v případě československé strany shoda. Vyjma meziválečných prací¹⁰⁰ se uvádí, že převažovalo uspokojení,¹⁰¹ které bylo narušeno pouze kampaní

92 M. BORÁK – R. ŽÁČEK, „*Ukradené vesnice*“, s. 30; D. GAWRECKI, *Před devadesáti lety*, s. 6; A. KLIMEK, *Velké dějiny*, s. 185; TÝŽ – E. KUBŮ, *Československá zahraniční politika*, s. 40; J. DEJMEK, *Československo, jeho sousedé a velmoci*, s. 138. V oslabené poloze lze se s tímto hodnocením setkat i v další Dejmkově publikaci: TÝŽ, *Nenaplněné naděje. Politické a diplomatické vztahy Československa a Velké Británie od zrodu První republiky po konferenci v Mnichově (1918–1938)*, Praha 2003, s. 42.

93 P. JELÍNEK, *Zahraničně-politické vztahy*, s. 126–132; I. BARAN, *Těšínsko v proměnách*, s. 152.

94 „*Na tomto území změnila se velmi radikálně také poměry národnostní nejen tím, že část Těšínska s jistým počtem Poláků a Němců přešla do rukou polských, nýbrž hlavně tím, že přestal dosavadní tlak protičeský.*“ Citováno podle J. KAPRAS, *České Slezsko*, s. 34–35.

95 „*Čeští nacionalisté to tehdy ještě nevěděli, ale ve skutečnosti, jak později, ve chvílích zvláště kritických, několikrát bylo možno pochopit, rozdělení Těšínska spíše prospívalo českému nacionalismu. Příliv dalších Němců a Poláků z druhé části Těšínska byl by býval pro republiku darem danajským [...].*“ Citováno podle F. PEROUTKA, *Budování státu III*, s. 1208.

96 Ivo BARAN, *Spor o Těšínsko a jeho důsledky. Dlouholetý zdroj nepochopení mezi Čechy a Poláky*, Dějiny a současnost 21, 2009, č. 11. Text převzat z: URL: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2009/11/spor-o-tesinsko-a-jeho-dusledky-//___possible___unsafe___site___7735afc1> [cit. 2013-06-29]. Dále: J. VALENTA, *Československo-polské vztahy*, s. 291.

97 Mečislav BORÁK, *Z historie Poláků v České republice*, in: Gabriela Sokolová – Šárka Hernová – Olga Šrajerová (ed.), *Češi, Slováci a Poláci na Těšínsku a jejich vzájemné vztahy*, Opava 1997, s. 23.

98 K. NOWAK, *Od ledna 1919 do srpna 1920*, in: TÝŽ, *První nezávislost*, s. 130–131.

99 G. GAŚIOR, *Rozdělení Těšínského Slezska*, s. 22–29. Srovnej též M. BORÁK, *Očima Poláků*, s. 127–128.

100 Arbitráž z 28. 7. 1920 je považována za bolestné zklamání. Evžen SONNTAG, *Těšínská otázka*, in: *Deset let československého Slezska*, Moravská Ostrava 1930, s. 30.

101 I. BARAN, *Těšínsko v proměnách*, s. 152; M. BORÁK – D. GAWRECKI a kol., *Nástin dějin Těšínska*, s. 85; D. GAWRECKI, *Před devadesáti lety*, s. 5; O. KÁŇA – R. PAVELKA, *Těšínsko*, s. 7, 33; J. VALENTA, *Československo-polské vztahy*, s. 288.

z radikálně nacionálních pozic, konkrétně národní demokracie, v tom především Karla Kramáře.¹⁰² S tím je v podstatě totožné hodnocení, že spor byl brzy zapomenut.¹⁰³ Jen výjimečně bývá ohlas redukován na výše uvedený demonstrativní nesouhlas,¹⁰⁴ a pouze v jediném případě je vztahován na celou společnost.¹⁰⁵

Nejasnosti nicméně doprovází interpretace toho, jak na arbitráž reagovala polská veřejnost. Jejich jádrem je fakt, že jen málokdy je explicitně rozlišováno mezi krátkodobým a dlouhodobým časovým horizontem. Objevuje se proto tvrzení, že celá záležitost zapadla, neboť se jednalo o otázku podružnou.¹⁰⁶ Tento argument bývá zdůvodňován tím, že tehdy stála Rudá armáda před Varšavou a ohrožovala samotnou existenci polského státu. Na stranu druhou se tvrdilo, že rozdělení Těšínska vyvolalo mezi polskou veřejností rozhořčení,¹⁰⁷ exaltované až do podoby představ o „*novém dělení Polska*“.¹⁰⁸

Záležitost Oravy a Spiše v tomto směru ustupuje zcela do pozadí, všímají si jí pouze dvě studie zaměřené na oba regiony. Vladimír Varinský shodně s Pavolem Jakubcem uvádějí, že způsob rozdělení obou žup vyvolal oboustrannou nespokojenost, druhý uvedený si však mnohem více všímá následků nově vytýčené hranice, která přerušila „*tradiciálně organické*“ vztahy mezi jednotlivými sídly.¹⁰⁹

Třetí, a snad nejvýmluvnější výklad se týká dopadu arbitráže na československo-polské vztahy. Z literatury šedesátých až devadesátých let je evidentní, že představovala stěžejní moment, který ukončil jednu etapu československo-polských vztahů, případně který ukončil celý spor. Koneckonců i první monografie zakončuje výklad v červenci 1920,¹¹⁰ stejně jako všechny další texty.¹¹¹ Zcela neobvykle – jako konec epochy „*arogantních*

102 J. DEJMEK, *Edvard Beneš*, s. 280; A. GAJANOVÁ, *ČSR a středoevropská politika*, s. 480; A. KLIMEK, *Velké dějiny*, s. 185.

103 J. VALENTA, *Slezsko v česko-polských vztazích*, s. 18.

104 M. BORÁK – D. GAWRECKI a kol., *Nástin dějin Těšínska*, s. 80–87; J. VALENTA, *Vyvrcholení národně osvobozenického hnutí*, s. 479–480.

105 D. GAWRECKI, *Politické a národnostní poměry*, s. 65.

106 Jak píše Dan Gawrecki, zatímco pro Československo představovala těšínská otázka záležitost prvořadého významu, pro Polsko naopak věc podružnou. D. GAWRECKI, *Před devadesáti lety*, s. 1–6. Dále J. VALENTA, *Vyvrcholení národně osvobozenického hnutí*, s. 479–480.

107 A. KLIMEK – E. KUBŮ, *Československá zahraniční politika*, s. 40.

108 M. BORÁK – D. GAWRECKI a kol., *Nástin dějin Těšínska*, s. 85; D. GAWRECKI, *Před devadesáti lety*, s. 5; J. VALENTA, *Československo-polské vztahy*, s. 288–289.

109 V. VARINSKÝ, *Vytváranie severnej hranice*, s. 136; P. JAKUBEC, *Formovanie československo-polskej hraničnej čiary*, s. 616–617.

110 J. VALENTA, *Československo-polské vztahy*, s. 244–289.

111 Zde se uvádí pouze nejvýznamnější tituly: D. GAWRECKI, *Politické a národnostní poměry*, s. 23–71 (zde kapitola „Od rozpadu habsburské monarchie k rozdělení Těšínska“); F. PELC, „O Těšínsko“, s. 167–179; Věra OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, Praha 2000, s. 105; J. VALENTA, *Československo a Polsko*, s. 470–480 (zde kapitola „Od plebiscitu k arbitráži“). Obdobně i Sovinský píše o vyřešení sporných problémů. Ve skutečnosti však má však na mysli výhradně otázku vytýčení státní hranice,

nároků ze strany polských politiků“ – interpretuje výsledky rozhodnutí Lubomír Kubík.¹¹² Teprve poslední syntéza vytváří nový periodizační mezník, kterým je rok 1924. „Jako přibližné časové omezení [...] byl zvolen [...] nástup Z. Lasockého do funkce nového polského velvyslance v Praze v prosinci roku 1924. Příchod Lasockého do Prahy, po (zdanlivém) vyřešení všech problémů mezi oběma slovanskými sousedy, má podle autora symbolizovat počátek nové spolupráce mezi Polskem a Československem.“¹¹³ Tato interpretace souvisí s faktem, že polská diplomacie se několik následujících let snažila zvrátit velmocenský verdikt a vynutit si jeho revizi ve svůj prospěch.¹¹⁴

Meziváleční autoři, kteří nemohli přihlédnout k pozdějším událostem, vesměs tvrdili, že arbitráží byl celý problém ukončen.¹¹⁵ Tato téze se objevila, z důvodu pochopitelných, i v šedesátých letech. Podle Valenty byla těšínská otázka „[...] skoncována v roce 1920 a je dnes marně zneužívána a uměle oživována reakční emigrací a částí západoněmeckých revanšistických organizací“.¹¹⁶ Z dobových autorů si pouze Peroutka všiml, že kapitola československo-polských sporů se neuzavřela, nicméně její pokračování vztahuje k otázce slovensko-polských hranic.¹¹⁷

V současných textech naopak převládá ono „neuzavřené pojetí“ konfliktu.¹¹⁸ V tomto směru se arbitrážní řešení shodně považuje za nešťastný akt, který znemožnil navázání korektních diplomatických vztahů.¹¹⁹ Často je proto dáváno do souvislosti s vývojem v roce 1938, respektive v letech 1945 a 1946.¹²⁰ Jindřich Dejmek v biografii o Edvardu Benešovi k této věci uvádí, že „[z] aspektu relace mezi Prahou a Varšavou, takřka existenčně důležité pro obě mladé republiky, byl ovšem takový výsledek do značné míry vítězstvím Pyrrhovým. Alespoň pro nejbližší dobu totiž podkopal nejen možnosti rozvoje československo-polských vztahů, o jaký projevoval zájem i šéf pražské diplomacie, ale oslabil také

nikoliv vyřešení územních претенzí. Jaroslav SOVINSKÝ, *Státní hranice Československa a České republiky*, Praha 2005, s. 55.

112 L. KUBÍK, *Těšínský konflikt*, s. 111.

113 Citováno podle P. JELÍNEK, *Zahraničně-politické vztahy*, s. 7.

114 *Tamtéž*, s. 132–151.

115 „Do 28. července 1920 mohlo se o tak zvaném těšínském problému mluvit. Existoval hlavně ve smyslu politickém. Po tomto dnu, kdy pařížská konference svým rozhodnutím udělala těžký operační řez, těšínského problému není.“ Citováno podle Jiří KAVULOK, *Tak zvaný těšínský problém*, in: Deset let československého Slezska, Moravská Ostrava 1930, s. 17. Obdobně i E. SONNTAG, *Těšínská otázka*, s. 30.

116 Citováno podle J. VALENTA, *Československo-polské vztahy*, s. 291. Dále: TÝŽ, *Těšínská otázka*, s. 233.

117 F. PEROUTKA, *Budování státu III*, s. 1220.

118 Srov. např. M. BORÁK – R. ŽÁČEK, „Ukradené vesnice“, s. 13.

119 Jaroslav CUHRA a kol., *České země v evropských dějinách. Díl čtvrtý. Od roku 1918*, Praha – Litomyšl 2006, s. 12; Edvard BENEŠ, *Pět let zahraniční politiky československé*, Praha 1924, s. 14; G. GAŚIOR, *Rozdělení Těšínského Slezska*, s. 29; A. KLIMEK, *Velké dějiny*, s. 185.

120 Z. VESELÝ (ed.), *Dějiny českého státu v dokumentech*, s. 521–522; D. GAWRECKI, *Před devadesáti lety*, s. 6; K. NOWAK, *Od ledna 1919*, s. 132; J. VALENTA, *Slezsko v česko-polských vztazích*, s. 18.

v Polsku pozice těch, kteří o těsnější spolupráci s jihozápadními sousedy druhé Rzeczypospolitej opravdu stáli.“¹²¹

Zcela okrajově literatura reflektuje skutečnost, co arbitrážní rozhodnutí, vyjma statistických přehledů, znamenalo pro Těšínsko, Oravu a Spiš. V podstatě se omezuje na uvedení reakcí německého a šlonzáckého obyvatelstva a na to, zda Těšínsko představovalo před svým dělením jednotný region. V tomto směru existují dvě odlišná tvrzení. Meziválečná literatura o verdiktu z roku 1920 hovořila jako o okamžiku „roztržení“ jednotného území,¹²² novější literatura naopak považuje těšínské území za značně nesourodé, ostatně stejně jako celé Rakouské Slezsko.¹²³

Tento rozpor lze snad vysvětlit jako následek omezených znalostí o Těšínsku, obzvláště o jeho polské části. Pročítá-li badatel jednotlivé studie, mj. též periodikum Těšínsko, zjistí, že hranice ze dne 28. července 1920 platí nejen pro státu, ale i pro dějepisectví. Věta z Kaprasovy studie z roku 1936 je pro přístup české strany výstižná; v ní je uvedeno, že „okres skočovský nás nezajímá, protože celý je v Polsku“.¹²⁴ V tomto směru se situace od třicátých let nezměnila. Ještě v roce 1999 Dan Gawrecki své bádání zaměřil výhradně na českou část Těšínska. „Rozdělením Těšínska mezi Československo a Polsko začíná nová etapa ve vývoji Těšínska. Jeho jednotlivé části se vyvíjely v různých státních celcích, my budeme věnovat pozornost té, která se stala součástí Československé republiky.“¹²⁵

Pro úplnost je nutno dodat, že zúžení zájmu na etnický český Těšínsko se objevilo již dříve. Dokládá to statistický přehled Josefa Lukeše z roku 1913, který zahrnul výhradně obce s českým obyvatelstvem.¹²⁶ Paradoxně česká strana svůj nezájem nereflektovala. Jedině Krzysztof Nowak upozorňuje, že po rozdělení Těšínska „se Praha již nezajímala o osud svých šlonzáckých a německých stoupců na polské straně hranice“.¹²⁷

Nakonec ještě jedna odbočka. Výše uváděná meritorní literatura neumožňuje posoudit, do jaké míry je záležitost červencové arbitráže v historiografii považována za relevantní. O tom vypovídají až syntetické práce o českých dějinách. V nich arbitráži náleží skutečně jen druhořadý význam. V tzv. diskuzní maketě z roku 1960 je konflikt

121 Citováno podle J. DEJMEK, *Edvard Beneš*, s. 279–280. Obdobně TÝŽ, *Československo, jeho sousedé a velmoc*, s. 138.

122 Jan HEJRET, *Těšínsko*, Praha 1919, s. 75–76; F. ŠLACHTA, *Těšínsko*, s. 35–46.

123 D. GAWRECKI, *Před devadesáti lety*, s. 6.

124 Jan KAPRAS, *O České Těšínsko*, Praha 1936, s. 16.

125 Citováno podle D. GAWRECKI, *Politické a národnostní poměry*, s. 71.

126 Josef LUKEŠ, *Obraz Slezska v číslech*, Praha 1913, tab. B.

127 K. NOWAK, *Od ledna 1919*, s. 132.

zmíněn jen v jediné větě¹²⁸ a v *Československé vlastivědě* z roku 1969 pak vůbec.¹²⁹ Až novější práce věnovaly konfliktu poněkud více prostoru. Věra Olivová ve svých dějinách první republiky z roku 2000 vylíčila československo-polský spor a arbitráž v jediném odstavci,¹³⁰ stejně jako autoři práce *České země v evropských dějinách* z roku 2006.¹³¹ Antonín Klimek v syntéze z roku 2000 pak výklad rozvedl do tří kapitol.¹³² Naopak Zdeněk Kárník ve svých trísvarezových dějinách první republiky (v prvním díle; 2003) věnoval arbitrážnímu rozhodnutí jedinou větu.¹³³ Onen okrajový význam však uznává i literatura, která se zabývá přímo československo-polskými vztahy v letech 1918 až 1920.¹³⁴ Nakonec toto hodnocení podporuje i několik, i když spíše nevýznamných, občas se vyskytujících omylů v intepretaci¹³⁵ a faktografii.¹³⁶

Zůstává-li rozdělení Těšínska podružnou otázkou, pro záležitost obou uherských žup to platí dvojnásob. Koneckonců jejich rozdělením se samostatně zabývaly pouze tři studie.¹³⁷

Závěr

Zájem o poválečný československo-polský územní spor a červencovou arbitráž prošel během let řadou změn. Metodicky tou největší je posun od publicistického k odbornému zpracování, následné shrnutí se dále tudíž týká výhradně narace a interpretace historiografie.

128 V. KRÁL – M. KROPILÁK – J. KŘÍŽEK (edd.), *Přehled, III*, s. 42.

129 *Československá vlastivěda. Dějiny. Svazek 2*, Praha 1969, 697 s., zejm. s. 399–433.

130 V. OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, s. 105.

131 J. CUHRA a kol., *České země v evropských dějinách, IV*, s. 12.

132 A. KLIMEK, *Velké dějiny*, s. 44–48, 85–88, 182–186.

133 Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl první*, Praha 2003, s. 115.

134 J. VALENTA, *Vývojové tendence*, s. 11.

135 Podle Zdeňka Veselého došlo dne 5. 11. 1918 „mezi českými a polskými představiteli na Těšínsku k dohodě, podle níž měla větší část oblasti i s důležitou bohumínskou tratí připadnou Polsku“. Není třeba dále rozvádět, že se jedná o nepravdu. Z. VESELÝ (ed.), *Dějiny českého státu v dokumentech*, s. 521. Antonín Klimek pak výrok „Nemá cenu přít se o Těšín, když můžeme ztratit celé Polsko.“ připisuje mylně Ignacy Paderewskému. A. KLIMEK, *Velké dějiny*, s. 182; TÝŽ – E. KUBŮ, *Československá zahraniční politika*, s. 39.

136 Kupříkladu v práci z roku 1970 se píše o obsazení Těšínska polským vojskem v říjnu 1918. O. KÁŇA – R. PAVELKA, *Těšínsko*, s. 19. V Dějinách první republiky píše Věra Olivová o sedmidenní válce, která měla proběhnout v listopadu 1918. V. OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, s. 105. Zdeněk Kárník pak mylně datuje vypuknutí válečného konfliktu 22. 1. Z. KÁRNÍK, *České země, I*, s. 115. A nakonec Rudolf Žáček ve stručném přehledu dějin Těšínska z roku 1997 rozhodnutí velvyslanecké konference z 28. 7. 1920 lokalizuje do belgických Spa. R. ŽÁČEK, *Dějiny*, in: *Těšínsko 1*, Šenov u Ostravy 1997, s. 63.

137 P. JAKUBEC, *Formovanie československo-polskej hraničnej čiary*, s. 575–618; J. VALENTA, *Jak došlo k rozdělení*, s. 55–57; V. VARINSKÝ, *Vytváranie severnej hranice*, s. 133–137. Dále srov. zejm. J. VALENTA, *Arbitráž z 28. července 1920*, s. 16; TÝŽ, *Jak došlo k rozdělení*, s. 56.

Je-li dnes konflikt vykládán, výhradně však v implicitní rovině, jako střet dvou nacionalizmů, počátky vědeckého zájmu souvisí s odlišným přístupem. Padesátá léta totiž přišla s pokusem vložit do konfliktu třídní aspekt, tj. interpretovat jej jako střet dvou „buržoazních“ uskupení, který byl roznícen mimo „internacionální“ dělnickou vrstvu. Tento výklad byl v šedesátých letech postupně opouštěn. Přestože v první monografii z roku 1961 byla značná pozornost věnována dělnickému hnutí, jeho vyčlenění do samostatných oddílů znamenalo, že bylo fakticky vyloučeno z konfliktu jako takového.

„Třídní“ přístup nacházel příčinu československo-polského konfliktu v existenci národnostně smíšeného těšínského regionu. S opouštěním této interpretace nabýval na významu aspekt odlišného geopolitického postavení Československa a Polska a v současnosti je mu pokládán stejně velký, ne-li dokonce větší význam. Rozvedením této interpretace lze dospět ke zjištění, že arbitráž nemohla urovnat vzájemné vztahy, neboť neřešila jádro konfliktu.

V implicitní rovině zaujímalo historiografické podání událostí, a to od šedesátých let, umírněnou formu nacionálního výkladu. Snadno ji lze vysledovat v inherentně přítomné obraně československého stanoviska anebo v důrazu na hodnocení územních zisků na základě arbitrážního rozhodnutí („územní bilance“). K interpretačnímu posunu v historiografii v tomto směru nedošlo okamžikem pádu komunistického režimu, ale až s desetiletým odstupem. Při detailním pohledu na interpretaci a naraci by tak bylo vhodnější nejnovější produkci po roce 1989 rozdělit do dvou samostatných etap, s tím, že hranici představuje velmi hrubě rok 2000. Zatímco literatura devadesátých let vesměs vycházela ze způsobu narace, jaký se ustálil v letech šedesátých, díkce titulů z let „nul-tých“ a „desátých“ svědčí o tom, že dosavadní badatelská mezera byla postupně zaplněna a česká historiografie hledá nové způsoby vyprávění a výkladu. Tento posun nelze vykládat jednoduše jako recepci polského stanoviska, a to i přesto, že v řadě aspektů se vzájemně sblíží. Jednotliví autoři postupovali však tak, že odmítli hodnocení polské strany a dospěli k vlastním. Dialog víceméně schází. Nejpregnantněji to dosvědčují v češtině uveřejněné studie polských autorů. V nich jakákoliv snaha zohlednit stanovisko české strany chybí zcela, navíc z jejich díkce jsou patrné zřejmé nacionální postoje. Jejich publikace sice svědčí o postupném naplňování hesla objektivit *audiatur et altera pars*, měla-li však prezentovat postoj polského dějepiscectví, potom se nejednalo o nejšťastnější výběr.

Největšími interpretačními posuny prošly zvláště některé momenty československo-polského konfliktu. V prvé řadě se změnilo vnímání českého slezského zemského výboru a polské těšínské národní rady. Zatímco pro starší literaturu se jednalo o vyloženě prozatímní orgány, které pouze dočasně suplovaly funkci ústředních vlád, nověji je zdůrazňován jejich samosprávný význam. Nutno však uvést, že jejich zastupitelskou legitimitu

oslabovala skutečnost, že oba orgány dohromady byly reprezentanty pouze části těšínského obyvatelstva, tj. Čechů a Poláků. Významný obrat nastal i v hodnocení příčin sedmidenní války a výsledku samotného rozdělení Těšínska. V prvním případě lze uvést, že česká historiografie opustila původně vyloženě obranné pozice (tzn. obhajobu postupu československé strany) a že se nejnovější literární produkce staví vůči československým záměrům kriticky. Výsledkem je, že československá diplomacie přestává být popisována jako pasivní strana, která pouze reaguje na vývoj politických událostí, ale je jí přiznávána značná míra samostatnosti; vojenská okupace se tak stává úspěšně završeným úsilím přenést řešení sporu o Těšínsko na mezinárodní fórum. V druhém případě je možno si všimnout posunu v tom, jaký význam je připisován arbitráži v československo-polských vztazích. Jestliže v první monografii z roku 1961 představuje jeden ze stěžejních momentů a současně i periodizační mezník, poslední monografie hodnotu obou aspektů zásadně reviduje.

Uvedené posuny v posledních letech ukazují, že československo-polský spor a rozdělení sporných území představuje pro českou historiografii téma interpretačně neuzavřené, metaforicky řečeno „v pohybu“. Koneckonců i ze zběžného pohledu do syntetických zpracování českých dějin jsou patrné zásadní rozdíly. Změna interpretace proto žádá i nové směřování výzkumu. Zejména se jedná o polskou část Těšínska, která je pro českou historiografii bez přehánění *terra incognita*. Rostoucímu zdůrazňování významu odlišného geopolitického postavení Československa a Polska by pak měl odpovídat i nový metodický přístup. Konkrétně se nabízí využít možnosti komparativní analýzy československé a polské zahraniční politiky a jejích koncepcí.

Summary

Conference of Ambassadors on Teschen Silesia, Orava, and Zips in July 1920 in Changing Point of View of Czech Historiography

On 10 July 1920 ambassadors presented on conference in Belgian city Spa decided territorial dispute between Czechoslovakia and Poland. According to this decision fate of all three regions that were demanded by both Czechoslovakia and Poland, i.e. Teschen Silesia, Orava, and Zips, should be decided by arbitrage, that took place in Paris on 28 July 1920 and divided these territories. New state borderlines went through these regions and disrupted traditional bonds. Neither Czechoslovakia nor Poland was fully satisfied with this decision and attempts to revise this decision were undertaken. This meant that all three regions as well as results of arbitrage in Spa attracted attention and also professional attention of historians for long years.

Study analyses development of changes of point of view and interpretation of Czech historiography from era of First Czechoslovak Republic up to the present day. There were three main stages regarding interpretation and way of writing about this topic.

First period comprises years from 1918 to 1948. During that time attention to events of Czechoslovak-Polish conflict and Spa decision was the prerogative of memoir literature and journalism in which Czechoslovak national standpoint was the only criterion.

Second period could be linked with Communist era in Czechoslovak history. In 1950s there were set actual foundations for historical research of Czechoslovak-Polish territorial conflict and Spa arbitrage. Interpretation was affected both by resi-

dues of nationalism and regime “class attitude”. The second mentioned approach meant that Czechoslovak-Polish dispute was explained as conflict of two bourgeoisies. Nevertheless detailed analysis shows that this approach was in fact only concession towards regime ideology, not integral component of historiographical interpretation. Attention to issue of “territorial gains” points out persisting nationalistic interpretation.

Third stage in development of standpoint of Czech history towards Spa decision began in 1990 and last up present days. This period is connected with huge interest on Silesian region and also Czechoslovak-Polish relations. In new circumstances there was no need to introduce class attitude in topic. On the other hand since the turn of centuries there are also apparent tendencies of original methodology and new interpretations of historiography. The conflict is also explained as clash of two different geopolitical strategies, not only two nationalisms. In this point of view the matter of “territorial gains” are supposed to be secondary issue. New historiography also tends to be more critical towards Czechoslovak demands and arguments.

Carried out analysis proved that setting of Czechoslovak-Polish borders on Spa conference in June 1920, despite the numbers of years, still represents unclosed topic. Interpretational change in last few years indicates that next modifications in point of view of Czech historiography are to be expected.